

John Locke: Özgürlük Filozofu

Wolfgang Kasper *

Bu yılın 28 Ekim’inde özgürlüğün erdemine inananlar, felsefesi ve politik ekonomisi hâlâ genellikle anlaşıldığından çok daha kuvvetli olan John Locke’un 300. ölüm yıldönümünü idrak edecek. Bu İngiliz pratisyen hekim, diplomat, kamu görevlisi ve filozof, bugün bazılarının “Batı değerleri” adıyla andığı şeyler ve modernitenin temellerini şekillendirmede en büyük paya sahip olan kişidir. John Locke, 1632’den 1704’e kadar, çalkantılı dönemlerde –Cromwell’in cumhuriyeti ve 1688-89 Glorious Devrimi ve bugün Üçüncü Dünya’nın büyük bölümünde gözlediğimiz karışıklıkların yaşandığı dönemler boyunca– yaşadı ve bireysel özgürlüğün ve inkâr edilemez insan haklarının kararlı bir savunucusuydu. O, herkes eşit doğduğundan hiç kimsenin mutlak iktidar olamayacağını söyledi. O’na göre halk (people) hakikî egemendi ve siyasal iktidar seçilmiş kişilerden oluşmuş bir parlâmento tarafından kontrol edilmeliydi. Devletin esas görevi, hayat, hürriyet ve mülkiyeti muhafaza etmektir. Devletin, insanların piyasadaki serbest karşılıklı etkileşimlerinin neticesi olan fiyatları ve faiz oranlarını kontrol etme görevi/yetkisi yoktu.

* İktisat profesörü, Centre for Independent Studies’de kıdemli bir araştırmacı.

Locke, liberal devlet ve ekonomi felsefesini insan psikolojisi ve pedagojiyle ilgili ince düşüncelerle destekledi. Fakat, Bristol havali-sindeki bir kumaş tüccarının oğlu olan J. Locke, aynı zamanda, günlük hayatla felsefi ve ahlâkî meseleler arasındaki sınırları aşarak bunlar arasında gidip gelen, yüksek seviyeli bir kamu görevlisiydi.

Yoğun mübadeleye, sürekli keşfe/icada ve kalıcı refaha dayanan modern medeniyetimizin bekası J. Locke’un teşhis ettiği üç sütuna dayanmaktadır: Seküler ve sınırlı devlet; hukukun hâkimiyeti ve piyasalarda serbestçe kullanılan mülkiyet hakkı. Yönetim işi halkın çıkarına/faydasına olacak şekilde yapılmalıdır. Locke, halkın devlete değil, devletin halka ait olduğunu söyledi. Millet, istediği gibi davranma hakkına sahip bir egemen patriarkın hâkimiyeti altındaki geniş aile benzeri bir varlık olduğu fikrini reddetti. Onun yerine, özgür insanların, “doğal özgürlük”lerinden daha fazla istifade etmek için kurullarla bağlı devlet fikrini benimsemeleri gerektiğini söyledi.

Locke’un uzun süredir kafasında muhafaza ettiği fikirler, denemeler ve broşürler hâlinde yayınlanınca, Glorious Devrimi’ne derinlik ve anayasal ve sınırlı yönetime, parlâmenter temsile ve piyasa ekonomisine tu-

tarlı bir entelektüel temel kazandırdı. Böylece Locke, o sıralarda Avrupa'da doğmakta olan demokratik-kapitalist medeniyetin dik-kate değer ilk filozofu oldu. Locke, emek ve maharetlerin zenginlikte aslan payını yaratması gibi, insanların ihlâl edilemez insan haklarından istifade etme yolunda doğal bir hakka sahip olduğunu ileri sürdü. Mülkiyet sahipleri, başkalarına zarar vermedikleri sürece, hiç kimseye hiçbir şey ispatlamak mecburiyetinde değildir. Çalışmalarına ve varlıklarını diledikleri gibi kullanmalarına müsaade edecek bir devlete ihtiyaçları yoktur. Devletin en mühim görevi özel mülkiyetin muhafazasıdır; özel mülkiyetin muhafazası sayesinde insanlar emeklerinin mahsullerini ticarete konu yapabilirler ve böylece toplam refah artar.

Locke hukuk ve yasama faaliyeti arasında bir ayırım yaptı. Devletlerin parlâmenter rızaya dayanan vergileme dışında kişilerin özel mülkiyetinden bir şey alma otoritesine sahip olmadığına inanmaktaydı. İdarecilerin ve kanun yapımcıların, özel mülkiyeti gasbettikleri yerde hukuka aykırı davranıyor olacağını kaydetti. Görüşleri John Locke'u Fransa ve Hollanda'ya sürgüne gitmek zorunda bıraktı, hatta bazen başka bir isimle yaşamak ve yazmak zorunda kaldı. Orange'lı William tahta çıkınca ülkesine döndü. İki nesil sonra, Amerikan kolonilerindeki insanlar, Boston'daki Çay Olayı'nda (1773), açıkça, Locke'un fikirlerinden yararlanacaklardı. Locke'un, yöneticilerin de kurallara bağlı olması gerektiği yolundaki iddiası/fikri, zamanında hayli devrimciydi. Birçok kimse, o günlerde, özgürlükle ilgili benzer iddialar yüzünden kafalarını kaybetmişti.

Günümüzde, dünyanın her yerindeki devletler, alışkanlık kesbetmiş tarzda, bireysel özgürlüğü ve özel mülkiyet haklarını gasbeden yasalar çıkardıkları ve yönetmelikler hazırladıklarında, Locke'un bireysel öz-

gürlük ve mutlak mülkiyet mefhumları daha anlamlı hâle gelmektedir. Kanunlar, genellikle, zarar verildiğini ispatlama yükümlülüğünü, "zarar gördüm" diyenlere veya otoritelere bırakmaktan ziyade, belirli mülkiyet haklarının kullanılmasının haklaştırılması sorumluluğunu o mülkiyetlerin bireysel sahiplerinin omuzlarına yıkmaktadır. Locke, zamanımızdaki, mülkiyet sahiplerinin ekonomik haklarını ellerinden alan endüstriyel lisanslamaları, izin sistemlerini ve ticaret kontrollerini görse isyan ederdi. Devletler, her yerde, insanları, serbest olması gereken ekonomik faaliyetler için başvuruda bulunmak zorunda bırakarak beşerî ve fizikî sermaye sahiplerinin haklarını gasb etmektedir. Bu kontrollerin çoğu, sözümona zararları önlemek için değil, resmî ücretleri ve yozlaşmanın maliyetlerini çıkarmak için yüklenmektedir ve bu, fakir, iyi bağlantıları olmayan insanların durumunun iyileşmesini/gelişmesini engellemektedir. John Locke'un üç asır evvel belirttiği gibi, hiçbir şey sıradan insanlara devletin güvenli mülkiyet haklarını tanımasından ve bu hakları korumasından daha faydalı olamaz. John Locke'un özel mülkiyet tanımı İngiltere, Avrupa ve Kuzey Amerika'da daha sonraki ekonomik gelişmenin temelini hazırladı. Gittikçe daha çok insan devletlerin artan ve keyfi ekonomik özgürlük kısıtlamalarının refah, güvenlik ve özgürlüğümüzün altını oyduğunun farkına varmaya başlamıştır. Delhi'den Guatemala şehrine, Nairobi ve Sanghay'a kadar bütün ülkelerdeki think-thank'ler, çoğu zaman ismini bile bilmeksizin, John Locke'un mülkiyet ve devlet kavramlarını gitgide daha fazla benimsemektedir. Locke, ekonomik özgürlüğün, hukukun hâkimiyetinin, kurallara bağlı seküler devletin ve bunlarla birlikte medeniyetin nimetlerinin (ve külfetlerinin) yavaş yavaş bütün dünyaya yayılıyor olduğunu bilmekten mutluluk duyardı.

Locke, fiyat kontrollerinin özel mülkiyet hakkını erozyona uğrattığını gördü ve faiz oranı kontrollerine şiddetle karşı çıktı. Sermaye kontrollerine engel olmak ve mal ve sermaye piyasalarını regülasyonlardan kurtarmak için mücadele edenler Locke'un fikirlerinin farkında olmayabilirler; fakat, çoğu zaman, Locke'un 300 yıl önce ortaya koyduğu fikirleri savunmaktadırlar. Ve, şimdi, emek piyasasının zincirlerinden kurtarılmasını savunanlar Locke'a bir teşekkür borçludur. Locke insanların kendi vücutlarının, emeklerinin ve becerilerinin sahibi olduklarını ve bunları, başkalarına zarar vermedikleri sürece, diledikleri gibi kullanma hakkına sahip bulduklarını izah etti.

Din savaşları İngiliz toplumunun dokusunu neredeyse tamamen tahrip ettikten ve birçok Avrupa ülkesini sefil bir hayata ittikten sonra John Locke dinî ve sivik toleransı ve seküler devleti müdafaa etti. Şüphesiz, Hollanda'da sürgündeyken gözlemlediği şeylerden etkilenmişti. Hollanda o zamanlar İngiltere'den çok daha müreffeh bir ülkeydi. Locke'un, yaşadığı dönem için ihtilafli olan, seküler devlet savunması çok geçmeden İngiltere'de resmî politika oldu. Şimdi hoşgörüsüz – Locke'un ferasetinden yararlanabilecek az sayıdaki, bu ilkeler ve oldukça geri kalmış ülke haricinde – bütün dünyada kabul edilmektedir.

Çoğu hayatının sonlarına doğru yayınlanmış yazılarının ekserisinde, John Locke Batı'daki büyük klâsik liberal geleneğe öncülük etti.

Locke'un yazıları, o zamandan beri, özgür kadın ve erkeklere oportünist iktidar

gruplarıyla ve muhafazakâr ve sosyalist kolektivistlerle mücadele etme yolunda ilham verdi. Locke, Glorious Devrimi'nden sonra anayasal monarşiyi restore eden neslin kahramanı oldu ve daha sonraları aralarında David Hume ve Adam Smith'in de bulunduğu İskoç aydınlanması filozoflarına ilham verdi. Çok geçmeden, Locke'un fikirleri Voltaire ve Montesquieu tarafından Fransa'da, Kant ve von Humboldt tarafından Almanya'da popüler hâle getirildi. Ölümünden iki nesil sonra, Locke'un fikirleri özgürlük, eşitlik ve mülkiyeti savunan 1789 Fransız İnsan Hakları Beyannamesi'nde ifade edildi (kollektivist-sosyalist kardeşlik nosyonu daha sonra, radikaller Fransız devrimini çaldıktan sonra eklendi). O zamanlarda Amerikalılar Locke'un kavramlarını -devlette kuvvetler ayrılığı, vicdan özgürlüğü ve kilise-devlet ayrımı dâhil- Bağımsızlık Bildirgesi'ne ve ABD Anayasası'nda yapılan tadilatlarla taşıdılar. Günümüzde, Locke'un klâsik liberal düşüncesinin sütunları (hukuk önünde eşitlik; küçük ve anayasal devlet; sağlam mülkiyet hakkı üzerine inşa edilen serbest piyasalar) insan yaratıcılığının bireysel özgürlük, sağlam-güvenli mülkiyet ve demokrasiye ihtiyaç duyduğunu idrak eden genç üçüncü dünya gözlemcileri tarafından gittikçe daha fazla benimseniyor. Ancak bu kabul edilirse refah, maddî güvenlik ve sosyal âhenk evrensel olacaktır.

Çok az beyin insanların devlet ve siyasal ekonomiyle ilgili düşüncelerini böylesine derinlemesine etkilemiştir.

Çeviren: Atilla Yayla